

Joanna Szwacka-Mokrzycka ✉

Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie

Poziom życia gospodarstw domowych w warunkach załamania gospodarczego w Polsce

Standard of living of households in the conditions of economic difficulties in Poland

Synopsis. Pojęcie poziom życia związane jest z możliwością i stopniem zaspokojenia potrzeb materialnych i niematerialnych, warunkujących jakość życia gospodarstw domowych. Z ekonomicznego punktu widzenia dochody i wydatki gospodarstw domowych są najważniejszymi elementami determinującymi poziom życia i jego zmiany. Na polskim rynku, w 2018 roku poziom inflacji wyniósł 1,6%, a w 2022 roku zwiększył się 10-krotnie do poziomu 16,1%. Celem przewodnim artykułu jest przedstawienie głównych przyczyn załamania gospodarczego i jego konsekwencji dla poziomu życia polskich gospodarstw domowych. Artykuł został opracowany na podstawie pierwotnych i wtórnych źródeł informacji. Dane pierwotne stanowią wyniki badań własnych dotyczących elastyczności dochodowej spożycia żywności. Dane wtórne zostały pozyskane z budżetów gospodarstw domowych GUS oraz Eurostatu. W konkluzji główna uwaga została położona na istotny związek pomiędzy poziomem inflacji a zachowaniami konsumpcyjnymi gospodarstw domowych. Wzrost elastyczności dochodowej spożycia żywności w ostatnich latach wskazuje na pojawiającą się barierę dochodową w odniesieniu do gospodarstw o niskich dochodach. Otrzymane wyniki badań są zaprzeczeniem z lat poprzednich i wskazują na obniżający się poziom zaspokojenia potrzeb żywnościowych. Stąd należy przyjąć, iż wysoka inflacja ma istotny wpływ na obniżanie się poziomu życia gospodarstw domowych w Polsce.

Słowa kluczowe: poziom życia, gospodarstwa domowe, wyznaczniki poziomu życia, potrzeby żywnościowe, inflacja

Abstract. The notion of a standard of living is related to the possibility and the degree of satisfying material and non-material needs that determine the quality of life of households. From an economic point of view, household income

---

✉ Joanna Szwacka-Mokrzycka – Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie, Instytut Ekonomii i Finansów, Katedra Polityki Rozwoju i Marketingu; joanna_szwacka@sggw.edu.pl; <https://orcid.org/0000-0001-9243-5404>

and expenses emerge as the most important elements in determining the standard of living and its changes. In the Polish market in 2018, the inflation level was 1.6%, and in 2022, it increased 10 times to 16.1%. The main objective of the article is to present the main causes of economic difficulties and their deepening consequences for the standard of living in Polish households. The study is based on primary and secondary sources of information. Data from the household budgets of the Central Statistical Office and Eurostat, as well as the results of the author's own research on the consumption elasticity of food, were used. In conclusion, attention is paid to a significant relationship between the level of inflation and the consumption behavior of households. The growing income barrier of low-income households is indicated, which is reflected in the increase in the income elasticity of consumption in recent years. This is inconsistent with the results from the author's previous studies, where the opposite tendency was shown. Thus, persistently high inflation has a decisive impact on lowering the standard .

Key words: standard of living, households, food needs, inflation

Kody JEL: E31, D12

Wstęp

Z ekonomicznego punktu widzenia, dochody i wydatki stają się najważniejszymi wyznacznikami poziomu życia gospodarstw domowych i dokonujących się zmian w tym zakresie. Z tej perspektywy dysproporcje dochodów, które prowadzą do nierówności w skali kraju i regionu krajów członkowskich UE, są uznawane za istotne zagrożenie w tym zakresie. Miarą stosowaną do oceny wspomnianych nierówności jest wartość wskaźnika Giniego¹, którego wartość istotnie wzrosła w ostatnich latach, w większości krajów Europy Środkowo-Wschodniej, w tym w Polsce. Polaryzacja dochodów w poszczególnych krajach EU wskazuje na znaczne różnice w proporcji wydatków konsumpcyjnych do poziomu konsumpcji gospodarstw domowych. Punktem odniesienia do oceny poziomu życia gospodarstw domowych jest Produkt Krajowy Brutto. W Polsce na przestrzeni lat 2015-2022 PKB w ujęciu rocznym, wykazywał tendencję rosnącą. Natomiast niepokojący jest spadek dynamiki PKB w pierwszym kwartale 2023, który wyniósł 0.3% w stosunku do okresu porównywalnego 2022 roku. Należy jednocześnie podkreślić, że tak duży spadek PKB w 2023 w relacji do lat poprzednich w istotnym stopniu pokrywa się z prognozą Komisji Europejskiej na 2023 rok. Wspomniana prognoza przewiduje spadek PKB dla Polski o 0,7% w 2023 roku, co jest znacznie poniżej średniej, wynoszącej 1% dla całej Wspólnoty Europejskiej. UE prognozuje również, że inflacja w Polsce w 2023 wyniesie 11.7% i utrzyma się w 2024 na poziomie 6%. Prognozowana, na kolejne lata, wysoka inflacja w Polsce będzie miała istotny wpływ na obniżenie poziomu życia gospodarstw domowych.

---

¹ Wskaźnik Giniego lub indeks Giniego to stosowana w statystyce miara koncentracji rozkładu zmiennej losowej. W ekonomii obrazuje stopień nierówności dochodowej.

Cel i metodyka badań

Celem artykułu jest przedstawienie głównych przyczyn załamania gospodarczego i jego konsekwencji dla poziomu życia polskich gospodarstw domowych. Artykuł został opracowany na podstawie pierwotnych i wtórnych źródeł informacji. Dane wtórne zostały pozyskane z Głównego Urzędu Statystycznego, jak też Eurostatu. Analizą objęto lata 2018–2022, co umożliwiło prześledzenie sytuacji ekonomiczno-społecznej w Polsce i dokonanie oceny poziomu życia gospodarstw domowych w tych warunkach. Źródłem danych pierwotnych były badania własne, obejmujące wyniki elastyczności dochodowej spożycia gospodarstw domowych ogółem, pracowników oraz emerytów i rencistów za lata 2015, 2020 i 2021. Na ich podstawie oszacowany został poziom zaspokojenia potrzeb żywnościowych gospodarstw domowych. Punktem wyjścia było przeprowadzenie hierarchizacji potrzeb żywnościowych na podstawie analizy i oceny średnich współczynników elastyczności dochodowej spożycia w przekroju grup zamożności oraz gospodarstw domowych ogółem, pracowników, a także emerytów i rencistów. Dokonano podziału spożycia w przekroju produktów żywnościowych dla trzech grup według kryterium oceny współczynników elastyczności dochodowej przyjętego w poprzednich badaniach [Szwacka-Salmonowicz 2003]. Źródłem informacji do przeprowadzenia tych badań były dane budżetów gospodarstw domowych GUS. W pierwszym etapie badań analizą objęto lata 2020–2021, co pozwoliło na uchwycenie zmian dokonujących się w strukturze potrzeb żywnościowych polskich gospodarstw w okresie załamania gospodarczego. Kolejny etap badań, których wyniki są prezentowane w niniejszym artykule, obejmował analizę porównawczą poziomu zaspokojenia potrzeb żywnościowych polskich gospodarstw domowych w latach 2020–2021 w relacji do 2015 roku. Celem prowadzonych badań było ustalenie kierunku i skali dokonujących się zmian we wzorcach konsumpcyjnych Polaków w drugiej dekadzie XXI wieku.

W odniesieniu do sposobu prezentacji wyników badań to utrzymany jest on w konwencji zapewniającej porównywalność danych. Ogół materiałów uszeregowano według kryterium wielkości współczynników elastyczności dochodowej spożycia żywności. Prezentowane współczynniki są wielkościami średnimi, otrzymanymi w przekroju grup kwintalowych w trzech typach gospodarstw domowych. Obecnie Główny Urząd Statystyczny udostępnia informacje o zróżnicowaniu dochodów, wydatków i spożycia według grup kwintalowych tylko dla gospodarstw domowych ogółem w Polsce, pracowników oraz emerytów i rencistów, natomiast dla pozostałych grup ludności, tj. rolników, osób pracujących na własny rachunek oraz osób utrzymujących się z niezarobkowych źródeł, dane te nie są udostępniane.

Uwzględniając kryterium wielkości współczynników, podzielono je na trzy kategorie: wysokie, średnie i niskie. Przyjęto, iż wysokie współczynniki elastyczności obejmują przedział zmienności od 0 wzwyż i odpowiadają zaspokojeniu potrzeb w zakresie dóbr wyższego rzędu. Z kolei średnie współczynniki elastyczności zamykają się w przedziale od 0,5 do 1,0 i odpowiadają zaspokojeniu potrzeb w zakresie dóbr podstawowych. Niskie współczynniki elastyczności oscylują w granicach od 0,0 do 0,5 i określają poziom zaspokojenia potrzeb, jeśli chodzi o dobra bezwzględnie podstawowe. Przedstawiona metodyka została wielokrotnie sprawdzona na sukcesywnie publikowanych danych z budżetów

gospodarstw domowych. Dzięki temu uzyskano wyniki ukazujące wieloletnią dynamikę przemian w konsumpcji żywności wraz z szacunkami poziomu nasycenia w kolejnych latach [Szwacka-Salmonowicz i Zielińska, 1996, Kwasek 2008, 2015, Szwacka-Mokrzycka 2018]. Według tej metodyki zostały przeprowadzone również badania empiryczne w prezentowanej pracy. Oszacowane współczynniki elastyczności stanowiły merytoryczną podstawę do przeprowadzenia oceny ilościowo-jakościowej przemian struktury spożycia, wyrażoną wartościowo i ilościowo oraz oceny tempa zbliżania się spożycia różnych grup żywności do poziomu nasycenia, a również wyznaczenia hierarchii potrzeb żywnościowych w różnych typach gospodarstw domowych w Polsce.

Miary oceny poziomu życia gospodarstw domowych

Pojęcie poziom życia związane jest z możliwością i stopniem zaspokojenia materialnych i niematerialnych potrzeb, które decydują o jakości życia gospodarstw domowych [Piasny 1993, s.1]. Z ekonomicznego punktu widzenia, dochody i wydatki stają się najważniejszymi wyznacznikami poziomu życia gospodarstw domowych i dokonujących się zmian w tym zakresie. Z tej perspektywy dysproporcje dochodów, które prowadzą do nierówności w skali kraju i regionu krajów członkowskich UE, są uznawane za istotne zagrożenie w tym zakresie. Miarą stosowaną do oceny wspomnianych nierówności jest wartość wskaźnika Giniego, którego wartość istotnie wzrosła w większości krajów Europy Wschodniej, w tym w Polsce. Natomiast w krajach Europy Zachodniej wykazuje stabilizację. Zmiany poziomu wskaźnika Giniego mogą wynikać z relatywnie niskiego parytetu siły nabywczej przeciętnego gospodarstwa domowego przy rosnącej tendencji wynagrodzeń. Tendencję tą można było zaobserwować w większości krajów postkomunistycznych, takich jak: Bułgaria, Rumunia, Węgry, Grecja, Łotwa, Estonia i Polska. Wspomniana polaryzacja dochodów w poszczególnych krajach EU wskazuje na znaczne różnice w proporcji wydatków konsumpcyjnych do poziomu konsumpcji gospodarstw domowych. Istnieją dwa podstawowe podejścia definicyjne, które odróżniają kategorię poziomu życia od kategorii jakości życia. Pierwsze z nich opiera się na klasyfikacji grup potrzeb [Allardt 1989]. Eric Allardt powiązał kategorię poziom życia z materialnymi potrzebami, czyli z czynnikiem posiadania. Z kolei kategoria jakości życia obejmowała potrzeby niematerialne, charakteryzujące się stanami emocjonalnymi i sensem istnienia (odnoszące się do idei kochania i bycia). W prezentowanej koncepcji pomiaru dobrostanu zwrócił uwagę, że pomiar ten powinien uwzględniać poziom życia i jakość życia, przy użyciu zarówno ocen obiektywnych, jak i subiektywnych. Koncepcja przedstawiona przez Allarda została zastosowana przez Luszniwicza i Słabej. Luszniwicz [1982, s. 11] zdefiniował poziom życia jako „stopień, w jakim potrzeby materialne i kulturalne są zaspokajane przez strumienie zakupionych towarów i usług oraz fundusze zbiorowej konsumpcji”. Według Słabej [1990, s. 25] „poziom życia to stopień zaspokojenia potrzeb materialnych i kulturalnych wraz z istniejącą infrastrukturą, umożliwiającą proces zaspokojenia potrzeb, przy czym jakość życia obejmuje wszystkie te elementy, które są związane z egzystencją człowieka, byciem kimś, posiadaniem rodziny, kolegów i przyjaciół”. Definicje poziomu życia zaproponowane przez Luszniwicza i Słabej są zgodne z koncepcjami komisji ekspertów ONZ, według których pojęcie poziomu życia obejmuje „całokształt rzeczywistych warunków

życia ludzi oraz stopień ich materialnego i kulturalnego zaspokojenia potrzeb poprzez strumień dóbr i usług odpłatnych, a także pochodzących z funduszków społecznych” [United Nations 1954, 1989].

Inna metoda podziału wyróżniona w literaturze przedmiotu, kategorii poziomu życia, dotyczy sposobu pomiaru stopnia zaspokojenia potrzeb, a nie obszarów potrzeb objętych pomiarem. Zgodnie z tym podejściem, poziom życia to opis stopnia zaspokojenia potrzeb za pomocą obiektywnych ocen, a jakość życia to subiektywna ocena (percepcja) stopnia zaspokojenia potrzeb. Z drugiej strony, obszary życia, które podlegają obserwacji i ocenie, objęte tymi kategoriami są (lub mogą być) tożsame. W przypadku ocen obiektywnych potrzeby badanych osób są zaspokajane niezależnie od ich osobistych ocen w tym zakresie. W podejściu subiektywnym ocena poziomu zaspokojenia potrzeb dokonywana jest przez zaangażowane strony (osoby, gospodarstwa domowe).

Z przedstawionych rozważań wynika, że pojęcia poziomu życia i jakości życia nie są jednoznaczne, a ich definicja zależy od perspektywy badacza [Słaby 2007]. Podejście do pomiaru stopnia zaspokojenia potrzeb (dobrostanu) opiera się na dwóch różnych systemach, które są stosowane do oceny poziomu zaspokojenia potrzeb oraz ogólnego zadowolenia z tego poziomu. W pierwszym przypadku mamy do czynienia z podejściem obiektywnym, w drugim z subiektywnym.

Ocena poziomu życia gospodarstw domowych w Polsce w latach 2015–2022

Do oceny poziomu życia gospodarstw domowych w Polsce w latach 2015–2022 wykorzystano wskaźniki syntetyczne, umożliwiające ogólną ocenę warunków życia ludności, tj.: PKB, dochody i wydatki gospodarstw domowych. Produkt krajowy brutto w Polsce na przestrzeni lat 2015–2022 wykazywał tendencję rosnącą w ujęciu rocznym. Począwszy od 4,2% w 2015 do 5,1% w 2022 roku. Załamanie dynamiki wzrostu miało miejsce w 2020 roku, kiedy to nastąpił spadek PKB w stosunku do roku 2019 o 0,2% [GUS 2022b]. Sytuacja ta wywołana była zastoje gospodarczym na skutek pandemii COVID-19. W pierwszym kwartale 2023 roku nastąpił spadek dynamiki PKB o 0,3% w stosunku do okresu porównywalnego z 2022 roku. Taki wynik w dużym stopniu pokrywa się z prognozą Komisji Europejskiej na 2023 rok. Wysoka inflacja w pierwszym kwartale 2023 roku i związany z tym spadek płac realnych, znacząco osłabiły polską gospodarkę. Sytuacja ta miała istotny wpływ na spadek konsumpcji, a tym samym załamanie popytu krajowego. Śledząc stopę inflacji w latach 2018–2023, zaobserwować można prawie 24-krotny jej wzrost, z 0,5% w 2018 do 12% w 2023 roku². W 2021 roku pojawiła się inflacja cenowa o mieszanym – podażowo-popytowym charakterze. Sytuacja ta znajduje odzwierciedlenie w utrzymywaniu się inflacji na wysokim poziomie, zarówno w wyniku rosnących kosztów produkcji, jak i nadmiernego popytu konsumpcyjnego [Kołodko 2021]. Stąd duże oczekiwania co do poprawy sytuacji gospodarczej w drugiej połowie 2023 roku, związane z poprawą siły nabywczej konsumentów oraz pobudzenie publicznych inwestycji dzięki pozyskaniu środków z Narodowego Planu Odbudowy.

---

² stat.gov.pl-kalendarium-GUS 2023

Poziom życia mieszkańców zależy od ich siły nabywczej. W latach 2015–2022 nadal występowało stosunkowo duże zróżnicowanie miesięcznych dochodów i wydatków w przekroju grup społeczno-ekonomicznych gospodarstw domowych [GUS 2023] i tabela 1. Zaobserwowano najwyższy miesięczny dochód rozporządzalny w przeliczeniu na osobę w gospodarstwach domowych osób pracujących na własny rachunek. Z kolei najniższy rozporządzalny dochód na osobę miały w badanym okresie, gospodarstwa domowe emerytów i rencistów oraz rolników. Śledząc udział wydatków na żywność w całkowitych wydatkach konsumpcyjnych w latach 2015–2022, można zaobserwować następujące tendencje: spadek wydatków na żywność w 2015 w relacji do 2014 roku, stabilizację lub wzrost w latach 2020–2022 – [GUS 2023]. W latach 2020–2022 w porównaniu z 2015 rokiem, najbardziej zwiększył się udział wydatków w strukturze wydatków ogółem następujących produktów: prąd, gaz, oraz inne paliwa, transport, odzież, usługi gastronomiczne oraz hotelarskie [GUS 2023]. Wciąż wysoką pozycję w wydatkach ogółem, stanowią wydatki na żywność, których udział w latach 2020 istotnie wzrósł. Jest to konsekwencja wysokiej inflacji w Polsce, a tym samym spadku siły nabywczej gospodarstw domowych. Dokonując analizy udziału wydatków na żywność w wydatkach ogółem gospodarstw domowych w latach 2010–2019 w UE, można zaobserwować, że w grupie krajów o najniższym udziale znajdują się Austria, Irlandia, Wielka Brytania, Holandia, Niemcy, Szwecja, Dania i Luxemburg. Natomiast relatywnie wysoki udział wydatków na żywność w wydatkach ogółem jest podobnie, jak w pierwszej dekadzie 21. wieku, charakterystyczny dla krajów o niższym poziomie rozwoju, tzn.: Estonii, Litwy, Łotwy, Bułgarii [Eurostat Newsrelease 2019]. Z kolei do krajów o średnim udziale wydatków na żywność w wydatkach ogółem gospodarstw domowych należy zaliczyć: Czechy, Węgry, Rumunię, Słowację i Polskę [Szwacka-Mokrzycka i in. 2021].

Tabela.1. Przeciętne miesięczne wydatki w gospodarstwach domowych ogółem w Polsce w latach 2015–2021 (na 1 osobę w PLN)

Table 1. Average monthly expenditures per capita in households in Poland for the years 2015–2021 in PLN

Gospodarstwa domowe ogółem	2015	2020	2021
Wydatki ogółem	1091,19	1209,58	1316,09
Wydatki na towary i usługi konsumpcyjne	1042,91	1164,61	1268,76
Wydatki na żywność i napoje bezalkoholowe	262,32	334,80	347,37
Udział wydatków na żywność w wydatkach ogółem (%)	24%	27%	26%

Źródło: opracowanie własne na podstawie [GUS 2016, 2021, 2022a].

Hierarchia potrzeb żywnościowych w polskich gospodarstwach domowych w latach 2015–2021 – wyniki badań ekonometrycznych

Z uwagi na wciąż duży udział wydatków na żywność w wydatkach konsumpcyjnych ogółem w Polsce, prezentowaną część opracowania poświęcono zaspokojeniu potrzeb żywnościowych w latach 2015–2021. Jak już wcześniej wspomniano, punktem wyjścia

było przeprowadzenie hierarchizacji potrzeb żywnościowych na podstawie analizy i oceny średnich współczynników elastyczności dochodowej spożycia w przekroju grup zamożności oraz gospodarstw domowych ogółem, pracowników, a także emerytów i rencistów. Dokonano podziału spożycia w przekroju produktów żywnościowych dla trzech grup według kryterium oceny współczynników elastyczności dochodowej przyjętego w poprzednich badaniach [Szwacka-Salmonowicz 2003].

Jak wynika z przeprowadzonej analizy, wśród oszacowanych współczynników elastyczności dochodowej spożycia nie ma wysokich i bardzo wysokich, tzn. na poziomie 1 i powyżej. Prawdopodobnie jest to wywołane przyjęciem do analizy węższego portfela produktów i w większości w ujęciu kategorii, a nie poszczególnych produktów, tak jak to przeprowadzono w latach 1996–2001 [Szwacka-Salmonowicz 2003]. Ponadto w XXI wieku występuje, w odniesieniu do niektórych kategorii produktowych, tendencja zmniejszania się wielkości średnich współczynników elastyczności wydatków, co może przemawiać za wzrostem poziomu zaspokojenia potrzeb żywnościowych.

Hierarchizację spożycia żywności w 2015 roku, zgodnie z ustaleniami przyjętymi dla lat poprzednich, oparto na produktach podstawowych (grupa II) i bezwzględnie podstawowych (grupa III). W II grupie produktów w 2015 roku, podobnie jak w latach poprzednich, znalazło się siedem pozycji: soki ogółem, owoce ogółem, wyroby ciastkarskie, ryby ogółem, jogurty i napoje mleczne, sery ogółem i wyroby cukiernicze (tab. 2). Pogłębiła się dywersyfikacja w obrębie typów gospodarstw domowych, o czym świadczy wzrost współczynników elastyczności dochodowej spożycia w 2015 roku w stosunku do 2009 roku. Wskazywać to może na wciąż relatywnie niski poziom zaspokojenia potrzeb żywnościowych gospodarstw emerytów i rencistów w stosunku do gospodarstw pracowniczych. W obrębie grupy trzeciej w 2015 roku znalazły się te same kategorie produktowe, które już miały utrwaloną pozycję w modelu spożycia polskich gospodarstw domowych w latach poprzednich. Należy tu wymienić: tłuszcze zwierzęce, mięso ogółem, warzywa ogółem, oleje i pozostałe tłuszcze roślinne, mleko, pieczywo i produkty zbożowe. Należy też zwrócić uwagę na relatywnie duży wciąż popyt na tłuszcze zwierzęce w gospodarstwach domowych emerytów i rencistów, o czym świadczą wysokie współczynniki elastyczności dochodowej spożycia, znacznie przekraczające te dla gospodarstw pracowniczych (tab. 2). Z przytoczonych danych wynika, że poziom zaspokojenia potrzeb żywnościowych w zakresie produktów bezwzględnie podstawowych w przekroju gospodarstw domowych jest prawie dwukrotnie wyższy niż w odniesieniu do produktów podstawowych. Różnice współczynników elastyczności dochodowej spożycia w przekroju kategorii produktowych w 2015 roku mieściły się w przedziale 0,18–0,06. Relatywnie największe zróżnicowanie współczynników elastyczności dochodowej spożycia w przekroju typów gospodarstw domowych dotyczyło tłuszczów zwierzęcych, olejów i pozostałych tłuszczów roślinnych, mleka, warzyw ogółem (odpowiednio: 0,18; 0,13; 0,13; 0,12). Z kolei relatywnie najniższe zróżnicowanie współczynników elastyczności dochodowej spożycia ustalono w odniesieniu do pieczywa i produktów zbożowych, na poziomie 0,06 (tab. 2).

Hierarchizację spożycia żywności w 2020 roku, podobnie jak w latach poprzednich, oparto na produktach podstawowych (grupa II) i bezwzględnie podstawowych (grupa III). W drugiej grupie produktów w 2020 roku znalazły się cztery pozycje: soki ogółem, owoce ogółem, ryby ogółem oraz jogurty i napoje mleczne (tab. 3). W 2020 roku nadal

występowało duże zróżnicowanie współczynników elastyczności dochodowej spożycia produktów żywnościowych w przekroju gospodarstw domowych. Trzecia grupa produktów – bezwzględnie podstawowych w 2020 roku obejmowała kategorie produktowe o utrwalonej pozycji w modelu spożycia polskich gospodarstw domowych, takie jak: tłuszcze zwierzęce, mięso ogółem, warzywa ogółem, oleje i pozostałe tłuszcze roślinne, mleko, pieczywo i produkty zbożowe (tab. 3). W 2020 roku nastąpił dramatyczny ich wzrost (3–4-krotny), w szczególności w odniesieniu do produktów bezwzględnie podstawowych (chleb, produkty zbożowe, mięso, mleko).

Tabela 2. Hierarchizacja spożycia żywności według wysokich współczynników elastyczności w 2015 roku

Table 2. Prioritization of food consumption according to high elasticity factors in the year 2015

Wyszczególnienie	Wysokość współczynników	
	od	do
Grupa II – współczynniki elastyczności od 0.5 do 1.0		
Soki ogółem	0,53	0,84
Owoce ogółem	0,38	0,68
Wyroby ciastkarskie	0,43	0,57
Ryby ogółem	0,39	0,61
Jogurty i napoje mleczne	0,23	0,59
Sery ogółem	0,43	0,47
Wyroby cukiernicze	0,30	0,45
Grupa III – współczynniki elastyczności poniżej 0,5		
Tłuszcze zwierzęce	0,38	0,56
Mięso ogółem	0,13	0,24
Warzywa ogółem	0,12	0,24
Oleje i pozostałe tłuszcze roślinne	0,07	0,20
Mleko	0,01	0,14
Pieczywo i produkty zbożowe	0,04	0,10

Źródło: opracowanie własne.

Hierarchizację spożycia żywności w 2021 roku, podobnie jak w latach poprzednich, oparto na produktach podstawowych (grupa II) i bezwzględnie podstawowych (grupa III). W drugiej grupie produktów w 2021 roku znalazły się cztery pozycje: soki ogółem, owoce ogółem, ryby ogółem oraz jogurty i napoje mleczne (tab. 4). Trzecia grupa produktów – bezwzględnie podstawowych w 2021 roku obejmowała tłuszcze zwierzęce, mięso ogółem, warzywa ogółem, oleje i pozostałe tłuszcze roślinne, mleko, pieczywo i produkty zbożowe. Utrzymała się tendencja wzrostowa, w stosunku do 2020 roku, w zakresie współczynników elastyczności w odniesieniu do produktów bezwzględnie podstawowych, które podobnie jak w 2020 roku były 3–4-krotnie wyższe, niż w latach 2015–2019.

Dokonując analizy współczynników elastyczności spożycia produktów żywnościowych na przestrzeni lat 2015–2021, możemy zaobserwować nieznaczne ich obniżenie na produkty podstawowe do roku 2019. W kolejnych latach, 2020–2021 nastąpił dra-

matyczny ich wzrost (3–4 krotny), w szczególności w odniesieniu do produktów bezwzględnie podstawowych (chleb, produkty zbożowe, mięso, mleko). W analizowanym okresie nieznacznie wzrosły współczynniki elastyczności dochodowej popytu na oleje i pozostałe tłuszcze roślinne (z 0,12 do 0,17). Dokonując analizy współczynników elastyczności na produkty podstawowe (współczynniki powyżej 0,4–0,6), można również zaobserwować ich wzrost w latach 2015–2021 (ryby z 0,50 do 0,54), jogurty i pozostałe przetwory mleczne (z 0,23 do 0,38). W tym samym czasie można zaobserwować istotny, prawie dwukrotny spadek współczynników elastyczności obliczonych dla produktów ciastkarskich i cukierniczych w 2021 w porównaniu do 2015. Trzeci kierunek zmian dotyczy stabilizacji współczynników elastyczności spożycia żywności w analizowanym okresie (owoce z 0,54 do 0,48). Zmiany w poziomie współczynników elastyczności w latach 2015–2021 są związane z typem gospodarstwa domowego. Relatywnie największy wzrost jest charakterystyczny dla gospodarstw emerytów i rencistów, co jest efektem wysokiej inflacji i spadku siły nabywczej konsumentów.

Tabela 3. Hierarchizacja spożycia żywności według wysokich współczynników elastyczności w 2020 roku

Table 3. Prioritization of food consumption according to high elasticity factors in the year 2020

Wyszczególnienie	Wysokość współczynników	
	od	do
Grupa II – współczynniki elastyczności od 0,5 do 1,0		
Soki ogółem	0,34	0,48
Owoce ogółem	0,51	0,56
Ryby ogółem	0,60	0,70
Jogurty i napoje mleczne	0,32	0,46
Grupa III – współczynniki elastyczności poniżej 0,5		
Tłuszcze zwierzęce	0,32	0,46
Mięso ogółem	0,12	0,16
Warzywa ogółem	0,23	0,29
Oleje i pozostałe tłuszcze roślinne	0,12	0,14
Mleko	0,06	0,08
Pieczywo i produkty zbożowe	0,10	0,16

Źródło: opracowanie własne.

Tendencja spadku współczynników elastyczności dochodowej spożycia żywności do 2015 roku i jednocześnie ich nagły wzrost, począwszy od 2019, wskazuje na zubożenie polskich gospodarstw domowych w warunkach wysokiej inflacji. Jednocześnie, relatywny wzrost elastyczności dochodowej spożycia produktów żywnościowych wskazuje na obniżający się w ostatnich latach poziom zaspokojenia potrzeb żywnościowych produktów bezwzględnie podstawowych i powstałą barierę popytu na produkty relatywnie drogie i niedostępne cenowo dla biedniejszych gospodarstw domowych. Ponadto wyniki badań wskazują na dokonujące się procesy substytucyjne w obrębie produktów żywnościowych i w odniesieniu do innych produktów konsumpcyjnych.

Tabela 4. Hierarchizacja spożycia żywności według wysokich współczynników elastyczności w 2021 roku

Table 4. Prioritization of food consumption according to high elasticity factors in the year 2021

Wyszczególnienie	Wysokość współczynników	
	od	do
Grupa II – współczynniki elastyczności od 0,5 do 1,0		
Soki ogółem	0,35	0,46
Owoce ogółem	0,47	0,52
Ryby ogółem	0,54	0,64
Jogurty i napoje mleczne	0,38	0,47
Grupa III – współczynniki elastyczności poniżej 0,5		
Tłuszcze zwierzęce	0,37	0,43
Mięso ogółem	0,17	0,19
Warzywa ogółem	0,04	0,31
Oleje i pozostałe tłuszcze roślinne	0,16	0,17
Mleko	0,08	0,12
Pieczywo i produkty zbożowe	0,16	0,19

Źródło: opracowanie własne.

Podsumowanie i wnioski

Dochody i wydatki gospodarstw domowych są podstawowym elementem określającym poziom życia i jego zmiany. Istnieje istotny związek pomiędzy poziomem rozwoju gospodarczego kraju a zachowaniami konsumpcyjnymi gospodarstw domowych. Na polskim rynku począwszy od 2021 roku, aż do czasów nam współczesnych, mamy do czynienia z wysoką inflacją, co ma istotny wpływ na obniżenie siły nabywczej gospodarstw domowych. Przeprowadzona analiza zmian w zakresie zaspokojenia potrzeb konsumpcyjnych polskich gospodarstw domowych w latach 2015–2022 wskazuje na znaczne zróżnicowanie dochodów i wydatków w przekroju społeczno-ekonomicznym. W szczególności sytuacja ta jest znamieną, jeśli chodzi o możliwości zaspokojenia potrzeb żywnościowych, w zakresie produktów podstawowych, co jest efektem wysokiej inflacji. Wyrazem tego jest wzrost elastyczności dochodowej spożycia w odniesieniu do tych produktów. Wyniki otrzymanych badań wskazują na odwrócenie tendencji zaobserwowanej przez autora w latach poprzednich. Stąd można stwierdzić, że wysoki poziom inflacji w Polsce w latach 2018–2022 miał decydujący wpływ na obniżenie poziomu życia gospodarstw domowych w Polsce.

Bibliografia

- Allardt E., 1989: Recent developments in Scandinavian sociology, *Annual Review of Sociology*, 15, 31–45.
- Bielecki T., 2023: Polska trzecia w UE pod względem inflacji, Deutsche Welle, [online] <https://www.dw.com/polska-trzecia-w-ue-pod-wzglem-inflacji/> [dostęp: 15.05.2023].
- Eurostat Newsrelease, 188/2019 December 2019, [online] <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/2995521/10266425/2-13122019-AP-EN.PDF/c5d54bb8-7ddc-5c79-7fdb-a7a570cff36f> [dostęp: 13.08.2021].

- GUS, 2005: Budżety gospodarstw domowych w 2004 r., Zakład Wydawnictw Statystycznych, Warszawa.
- GUS, 2011: Budżety gospodarstw domowych w 2010 r., Zakład Wydawnictw Statystycznych, Warszawa.
- GUS, 2016: Budżety gospodarstw domowych w 2015 r., Zakład Wydawnictw Statystycznych, Warszawa.
- GUS, 2021: Budżety gospodarstw domowych w 2020 r., Zakład Wydawnictw Statystycznych, Warszawa.
- GUS, 2022a: Budżety gospodarstw domowych w 2021 r., Zakład Wydawnictw Statystycznych, Warszawa.
- GUS, 2022b: Mały Rocznik Statystyczny Polski, Warszawa.
- GUS, 2023: Dochody i warunki życia ludności Polski (raport z badania EU-SILC 2022), Warszawa.
- Inflacja w Polsce w latach 2018–2023, [online] <https://stat.gov.pl-kalendarium-GUS> (access: 29.06.2023).
- Kołodko G., (2021). Hydra inflacji podnosi łby, Rzeczpospolita, [online] <https://www.rp.pl/opinie-ekonomiczne/art19072801-grzegorz-w-kolodko-hydra-inflacji-podnosi-lby> [dostęp: 03.11.2021].
- Kwasek M. (red.), 2015: Z badań nad rolnictwem społecznie zrównoważonym [33]. Analiza bezpieczeństwa żywnościowego Polski, Monografie Programu Wieloletniego, Warszawa.
- Kwasek M., 2008: Elastyczność dochodowa żywności w Polsce, Wiadomości Statystyczne, Warszawa.
- Luszniewicz, A., 1982: Statystyka społeczna, PWE, Warszawa.
- Niepublikowane dane Departamentu Badań Społecznych i Warunków Życia za lata 2020-2021, GUS, Warszawa.
- Piasny J., 1993: Poziom i jakość życia ludności oraz źródła i mierniki ich określania, Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny, 55, 2,
- Słaby T., 1990: Poziom życia miejskich gospodarstw domowych., Wiadomości Statystyczne, 6, 8–10.
- Słaby T., 2007: Poziom i jakość życia, [w:] T. Panek (red.), Statystyka społeczna, PWE, Warszawa, 99–130.
- Szwacka-Mokrzycka J., 2018: Paradygmaty rozwoju konsumpcji żywności w Polsce, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Szwacka-Mokrzycka J., 2023: Niepublikowane wyniki badań ekonometrycznych, Typescript, Warszawa.
- Szwacka-Mokrzycka J., Rivza B., Lemanowicz M., Uljanova E., 2021: A study on consumer behaviour in the food market. Eastern European countries case, Warsaw University of Life Sciences Press, Warszawa.
- Szwacka-Salmonowicz J., 2003: Zmiany zachowań nabywców jako determinanta kształtowania strategii segmentacyjnych przedsiębiorstw przemysłu spożywczego w Polsce, Wydawnictwo SGGW, Warszawa.
- United Nations Handbook on Social Indicators, [1989]. Studies in Methods, Series F, no 49, New York.
- United Nations, 1954: Report on International Definition and Measurement of Standards and Levels of Living, New York.
- Zielińska Z., 1978: Współczynniki elastyczności dochodowej jako mierniki przemian w strukturze spożycia żywności w Polsce, Handel Wewnętrzny 5, 11.